

ESKIL BLOCK:

Var franska revolutionen verkligen onödig?

En del debattörer har hävdat att franska revolutionen var onödig och att Europa skulle blivit fredligare om inte revolutionens våldsnivå kommit att accepteras bland 1800- och 1900-talets höger- och vänsterextremister.

Eskil Block tecknar här fyra scenarier som visar hur det kunde ha gått om revolutionen antingen aldrig kommit till stånd eller hejdats. Var revolutionen möjlig att hejda genom att stoppa de dyra krigen och den slösaktiga hovförvaltningen? Hade kungen kunnat genomdriva en övergång till parlamentarisk monarki? Skulle kungamakten ha krossat revolutionen med vapen eller skulle skräcken ha permanentats som i Ryssland?

Tekn lic Eskil Block är framtidsforskare vid FOA.

I tämligen utmanande ordalag har Lars Gustafsson (SvD 2/1) och Leif Carlsson (Sv tidskr nr 2/1989) gått till angrepp mot dem som nu firar franska revolutionen inte bara som grundval för borgerlig radikalism i stora delar av Europa utan för vår egen författning av 1809, därmed för hela det moderna Sverige. Gustafsson hävdar att revolutionen var onödig eftersom man i USA lyckades bygga upp ett minst lika bra samhälle som i Frankrike, utan våld. Carlsson går längre och hävdar att den dessutom var skadlig och dum, att dess fraseologi och våldsutövning präglade hela Europa alltsedan. Något liknande synpunkter framfördes av Stig Strömholm SvD 16/2. Här skall jag ej i detalj redovisa dessa herrars synpunkter, utan renodla tre till den franska revolutionen kritiska ståndpunkter och utifrån dem göra denna debatt tydligare och mer konstruktiv.

Kritiska ståndpunkter

Den första, som drivits av Lars Gustafsson, går ut på att franska revolutionen anses mindre originell eftersom den bygger på idéer och erfarenheter som framkommit i andra tider och länder. Fast jag inte är någon idéhistoriker menar jag att detta argument inte är så vägande även om det är sant, ty idéer som bara debatterats allt sedan antiken eller prövats i protestantiska småstater kunde genom franska revolutionen och Napoleonkrigen förverkligas i hela Europa. Sedd i detta ljus var franska revolutionen varken onödig eller dum, utan ur de underprivilegierades synpunkt efterlängtat.

Det andra argumentet utgår från Talleyrands berömda yttrande att "den aldrig

vet hur ljuvt livet kan vara som inte upplevt gamla regimens tid". Såvitt jag förstår ligger detta argument närmare Leif Carlsson som också citerar ett annat yttrande av Talleyrand. För den som argumenterar så gäller det att precisera vari denna ljuvhet bestod. Jag kan tänka mig att kläddräkten, möblerna, manéren, matlagningen och vissa kulturformer som målar-konst, teater eller musik, under sjuttonhundratalet upplevde höjdpunkter efter sextonhundratalets bistra klimat och bittra religionskrig. För mig som har större intresse för teknik och naturvetenskap kan vissa landvinningar hänföras till sjuttonhundratalet, men breda genombrott främst inom hygien och transporter dröjde till in på 1800-talet och fler kunde dra fördel av dem då. Kanske Strömholm skulle ha lust att precisera den frågeställningen ytterligare?

Det tredje argumentet gäller våldsnivån under skräckväldet och den föreställningen (som finns hos de tre nämnda skribenterna men kanske allra tydligast hos Paul Johnson) att Europa skulle varit fredligare om inte revolutionens våldsnivå kommit att accepteras bland 1800- och 1900-talets höger- och vänsterextremister. För att utveckla det argumentet, som jag finner intressantast, gäller det att först ta ställning till tidigare seklers våldsnivå och då främst den som rådde under religionskrigen i Tyskland, under den engelska revolutionen under och efter Cromwell, inkvisitionen i Spanien o s v. Såvitt jag kan finna ligger det märkliga i franska revolutionens skräckvälde inte i våldsnivån som sådan utan i att våldet riktade sig mot personer i samhällets topp, och inte som i England mot konungen enbart, utan också mot drottningen. I själva

verket utvecklades i det medeltida Europa omfattande tankeskolor kring "tyrannmordets" berättigande medan man i Kina talade om ett "himlens mandat" som kejsaren även kunde förverka. I äldre tiders Europa förekom inte ett så systematiskt avlivande av barn som då den ryska kungafamiljen avrättades, eller i vårt eget sekel. Men sådana företeelser var långtifrån okända i Orienten och även om vi godtar tanken att viss upptrappning ägde

---

Det märkliga i franska revolutionens skräckvälde ligger inte i våldsnivån som sådan utan i att våldet riktade sig mot personer i samhällets topp.

---

rum i Frankrike står det inte klart vem som bar ansvaret därför. Här vill jag pressa Gustafsson, Strömholm och Carlsson genom att själv formulera vad historiker brukar kalla kontrafaktiska bilder (framtidforskare för scenarier), som visar hur det kunde ha gått om revolutionen antingen aldrig kommit till stånd eller hejdats, som de önskar.

"Bismarck"

Mitt första scenario "Bismarck" innebär att den franske kungens ministrar i tid hade sett vartåt det barkade, i förväg stoppat de dyra krigen, den slösaktiga hovförvaltningen samt uniformerat de sätt varpå skatt upptogs i skilda delar av riket. Vidare skulle de ha återgivit de religiösa avvikarna åtminstone de rättigheter de hade enligt det återkallade ediktet i Nantes, ökat de ofräsles möjligheter att uppehålla ämbeten o s v. Vissa sociala reformer av

det slag Bismarck excellerade i föreslogs även i Ryssland före revolutionen där. Ni måste nu utpeka någon fransk kung och/eller minister stark nog att i god tid genomföra den sortens reformer som också Gorbatjov nu är inne på, med de risker det innebär! För exempelvis Lars Gustafsson gäller det att ta hänsyn till att de konservativa krafter som motsatte sig sådana reformer, i Frankrike var starkare än i USA. Kungen i deras mitt, inte tvärsöver havet!

"Bernadotte"

I scenario nummer två "Bernadotte" får den franske kungen förbli passiv intill det att ständerna sammankallats, men där efter driva en självständig opinionsbildning, egna tidningar och ett moderat reformparti som tillåte en mjukare övergång till parlamentarisk monarki. Vår egen Karl XIV Johan och hans samtida i Frankrike drev ju denna linje; hade den haft någon chans före skräckväldet? Kunde mensjevikerna ha segrat i Ryssland? Avgörande skäl till att girondisterna i Frankrike och mensjevikerna i Ryssland besegrades var de blodiga sammanstötningar som tidigt ägde rum i provinserna och emigranternas samverkan med personer i andra länder som hade förlorat

pengar på revolutionen, men också bristen på förberedda planer från de moderata reformpartiernas sida. Onekligen hade det gått lättare om kungamakten under längre tid varit reformbenägen!

"Repression" och "Skräcken"

Scenario nummer tre "Repression" innebär att kungamakten i vapen lyckas krossa revolutionen åtminstone till en tid – så som skedde i Ryssland efter tsarmordet 1861, i flera europeiska länder både 1830 och 1848, och flerstädes i Latinamerika in i våra dagar. Det ankommer på Lars Gustafsson, Stig Strömholm och Leif Carlsson att ta ställning till om de verkligen anser det hade varit trevligare att leva i ett sådant Frankrike än i det faktiska, ty blodsoffren hade kanske blivit fler än de faktiskt blev inom landet medan det däremot hade gått att undvika Napoleonkrigen. Underpriviligerade personer hade fått vänta längre på sin frigörelse – inte bara i Frankrike utan i andra länder – tills nya revolutioner utlösts.

Scenario fyra gäller en annan möjlighet, nämligen att "Skräcken" liksom i Ryssland hade permanentats. Tur att det inte blev så ty jag föreställer mig att även i detta fall mer blod hade gjutits!